

Tineke Piersma
Getrouw aan hun geloof

De vervolging van de Nederlandse Jehovah's Getuigen in de Tweede Wereldoorlog

In november 1941 werden de Jehovah's Getuigen opnieuw getroffen door een groot aantal arrestaties. Op 4 november werden enkele Jehovah's Getuigen op verschillende plaatsen in het land aangehouden. Op 9 november sloeg de *Sipo* hard toe in Boskoop. Daar vond op die dag onder leiding van Teunis van Leeuwen een bijeenkomst van Jehovah's Getuigen plaats bij de familie Dirk en Geertruyda van Klaveren-van der Loo op Puttekade 1. Circa twintig personen werden gearresteerd, onder wie een flink aantal familieleden van het echtpaar Van Klaveren. Het oprollen van deze vergadering was het gevolg van verraad. De betrokken persoon deed sinds enkele weken recherchewerk voor medewerkers van *Referat IV B3* en had zich in kringen van Jahovah's Getuigen voorgedaan als belangstellende. Dit verraad heeft grote gevolgen gehad. Er volgden in Boskoop en nabijgelegen plaatsen als Waddinxveen, Bodegraven, Nieuwkoop en Alphen aan den Rijn nog meer arrestaties. Soms betrof het familieleden van bezoekers van de bijeenkomst in Boskoop. In andere gevallen is niet altijd duidelijk of de aanhoudingen in direct verband stonden met het oprollen van de groep in Boskoop, maar het is opvallend dat juist in die periode in de omgeving van Boskoop nog meer arrestaties plaatsvonden. In totaal ging het waarschijnlijk om ongeveer dertig arrestanten, van wie-voor zover bekend- zeker zeven in gevangenschap omkwamen, wie Dirk en Geertruyda van Klaveren en Jacob W. Van Klaveren en enkele van hun familieleden. Vermoedelijk zeven personen zaten tot de bevrijding gevangen en de overigen werden op een bepaald moment vrijgelaten.

In december 1941 werden verschillende arrestaties in Den Haag verricht, onder anderen Willem J. van Klaveren en echtgenote, familie van de eerdergenoemde Van Klaverens, en het echtpaar Floris K. en Greta J.E. van Tilburg-Bakker. Er volgden meer aanhoudingen. Een van de arrestanten heeft na de oorlog verschillende personen genoemd die met haar in de arrestantenwagen zaten. Onder hen waren waarschijnlijk meer Jahovah's Getuigen of personen die verdacht werden van activiteiten voor deze groepering, maar slechts een enkele, Helena J. Huisman-van Tilburg, staat op de lijsten van gearresteerde Jehovah's Getuigen. Het echtpaar Van Klaveren is in gevangenschap omgekomen. Floris van Tilburg heeft tot de bevrijding gevangengezeten, terwijl zijn echtgenote Greta Bakker, alsmede Helena van Tilburg op een gegeven moment uit gevangenschap zijn vrijgelaten.

Gerstinna van Klaveren

Gerstinna Geertruy van Klaveren werd geboren op 11 oktober 1929 in Boskoop, als oudste in een gezin met drie kinderen, twee meisjes en een jongen. Haar ouders en de meeste familieleden waren Jehovah's Getuigen. Op 9 november 1941 was zij getuige van een overval door de SD, geassisteerd door de Nederlandse politie, in haar ouderlijk huis. Hierbij werden alle aanwezige Jehovah's Getuigen, onder wie haar ouders en diverse familieleden, weggevoerd. Vanaf die zondag kreeg haar leven een dramatische wending.

Ik herinner het mij nog goed, ik was twaalf jaar. Mijn zusje van negen en mijn broertje van vijf jaar lagen te slapen. Het was zondagavond. Mijn ouders en veel van mijn familieleden waren Jehovah's Getuigen en op zondagavond waren er altijd vergaderingen bij ons thuis. We hadden een vrijstaand huis. Op die bewuste avond was er een inval. Zo'n stuk of twintig mensen waren aanwezig. Er moet verraad in het spel zijn geweest. Aan alle kanten schenen Duitse en Nederlandse agenten met zaklantaarns naar binnen. Niemand kon er ongemerkt uit. Alle aanwezigen zijn meegenomen. Ik zie ze nog op een rijtje staan voor ze werden afgevoerd.

De volgende ochtend kwam de politie en die heft mij toen verhoord. Ik weet nog goed dat ik aan de tafel gezeten heb. De agent zat tegenover mij. Hij heeft me van alles gevraagd, maar ik was zo getraind, ik zei niets. Hij vroeg wie er nog meer bij waren en waar de papieren vandaan kwamen. Dat wist ik ook, maar ik zei niets. Ik had van mijn ouders instructie gekregen: wat er ook gebeurt, je mag niets verklappen. Aan mijn zus en broer moest ik die ochtend natuurlijk ook vertellen wat er gebeurd was. Ja, wat moest ik zeggen? Toen is er een tante gekomen en die heft ons naar Waddinxveen gestuurd. Daar woonde mijn oma, mijn moeders moeder. We zijn er lopend naartoe gegaan. Ik herinner mij niet of zijn ons getroost heft. In ieder geval kon zij niet drie kinderen hebben. Zij heft er twee, mijn broer en mijn zus, gehouden. Ik ben dezelfde dag nog teruggebracht naar Boskoop, naar mijn vaders moeder. Daar ben ik een aantal jaren in huis geweest. Met hen moest ik naar de hervormde kerk. Dat was dus weer een andere richting.

Wij kregen te horen dat onze ouders in de gevangenis in Scheveningen zaten. Mijn oma heeft daarop een bezoek aangevraagd. Toen zijn wij daar een keer naartoe gegaan. Ik herinner mij nog precies dat er, als je door een muur gegaan bent, nog een tweede muur komt. Als je daar doorheen bent, kom je bij een gebouw. Ik zag mijn vader en schoot op hem af. Maar ik werd op mijn plaats gedrukt en dat is de laatste keer geweest dat ik mijn vader heb gezien. Toen werden de gevangenen in hokjes gedaan met tralies en mocht mijn oma naar mijn vader en mijn naar haar echtgenoot en haar zoon. Ik ging in een kamertje met mijn moeder en een vrouw erbij. Van Scheveningen zijn ze naar Amersfoort gegaan, van Amersfoort naar Vught en vandaar naar Duitsland. Ik heb nog een paar brieven van mijn vader waarin hij schreef dat hij hoopte weer naar huis te kunnen komen. Uiteindelijk is mijn moeder op 5 april 1942 in Ravensbruck gestorven en mijn vader op 26 maart 1943, een klein jaar later dus, in Sachsenhausen overleden.

Er is heel veel gebeurd in die tijd. Ik heb dat allemaal in mijn eentje moeten verwerken. Kind ben ik eigenlijk nooit geweest. Een leuke jeugd heb ik niet gehad. Zoveel familieleden van mij zijn in die tijd overleden. Een tante van me in Waddinxveen bleef met zeven kinderen achter en moest de boomkwekerij van haar man voortzetten. Haar man was ook bij die vergadering bij mijn ouders en is dus ook opgepakt. Twee van haar zoons zijn eveneens opgepakt, maar na enige tijd weer thuisgekomen. In Den Haag woonde een broer van mijn vader, hij en zijn vrouw zijn ook overleden en hadden geen kinderen.

Weet je wat je overkomt? Je hoort nergens meer bij, je bent hartstikke alleen. Ik heb mijn broer en zus niet heel vaak kunnen zien. Ik was bij mijn vaders moeder en dat was een aardige vrouw, maar toch wel streng, zeker in die tijd. Een broer van mijn vader werd mijn voogd en een broer van mijn moeder toeziend voogd. Sinds die tijd ben ik heel stil en gesloten geworden. Ik was altijd wel verlegen en had een beetje een minderwaardigheidscomplex, want mijn zus en ik hadden rood haar. Wij zijn daar heel erg om uitgescholden. Mijn zus is een bijdehante tante; zij ging de jongens die haar pestten, gewoon te lijf. Ik was bang en ging dan naar huis. Ze konden je een mooie jurk aantrekken, je bleef een lelijk kind, want je viel op met dat haar. Daar heb ik lang last van gehad. Ik bend at pas heel laat kwijtgeraakt. Toen ik in verwachting was, was ik bang dat mijn kinderen ook rood haar zouden krijgen. Gelukkig is dat niet gebeurd.

Toen ik als kind in de vierde klas van de christelijke lagere school zat, moest ik eraf. We mochten geen godsdienstlessen meer volgen vanwege het nieuwe geloof van mijn ouders. Wij moesten naar een openbare school. In een dorp is dat niet zo geslaagd, want dan lig je er helemaal uit. Die openbare school was wel in hetzelfde dorp, maar de verandering was niet bepaald een verbetering. Toen ik bij mijn oma kwam te wonen, heft ze mij gelukkig niet van school laten veranderen. Ik heb dus zo'n jaar of drie bij mijn oma gewoond en ben toen naar Den Haag gegaan om een tante te helpen die ziek was geworden. Vanaf dat moment ben ik van hot naar her gestuurd, als noodhulp ingezet. Ik liet mij maar sturen, maar met een groot innerlijk verzet. Ik was in feite altijd boos vanbinnen, want wat had ik: niets. Veel opleiding heb ik na mijn lagere schooltijd niet gehad. In de zesde klas werd ik op de lijst voor de Mulo gezet. Maar bij ons in de familie waren het allemaal zakenmensen en doorleren voor een meisje werd niet belangrijk gevonden. Ik moest dus naar de huishoudschool, maar toen ik daar anderhalf jaar op had gezeten, begon de Spoorwegstaking, waardoor ik niet meer naar school kon. Dat betekende het einde van mijn schooltijd.

Inmiddels was ik bij een ander familielid in huis gekomen. Steeds mar weer verhuizen, steeds maar weer veranderingen. Ik kwam nu bij een familie die een groot pension had, dus daar was ik een goedkope en gemakkelijke kracht. Ik heb me daar altijd verschrikkelijk gevoeld, hoewel ik daar niets van liet merkn. Ik horde alles, maar zei niks. Ik was natuurlijk ontzettend alleen. Ik herinner me nog dat ik altijd vrij vroeg naar bed ging en om vijf uur wakker werd en hat was zo vaak dat ik hoopte dat ik niet meer wakker zou worden. Ik had daar niks. Ik moest werken en als ik een weekend naar mijn oma wilde, nou dan moest ik hemel en aarde bewagen. Salaris kreeg ik niet, want ik woonde daar, kreeg kost en inwoning en kleding, als dat nodig was, en een zakcentje.

Wat ik latergehoord heb, en ik heb periodes gehad dat ik daar heel boos over ben geweest: je kon als Jehovah's Getuige in de gevangenis een verklaring tekenen. Als je je nooit meer met dat geloof zou bemoeien en als je mensen die je kende, zou aangeven, kon je vrijkomen. Een van mijn ooms heeft dat toen gedaan, maar hij heft nooit anderen aangegeven. Een Duitser die hem goed gezind wasen die hem ook goed kende, heeft hem min of meer gedwongen te tekenen, om hem vrij te krijgen. Die was echt met hem began. Mijn oom is dus thuisgekomen en af en toe hebben we het er nog wel eens over, als we bij hem zijn. Ik ben niet getekend? Al was het alleen maar voor ons, kinderen.

Een paar jaar geladen ontmoetten mijn zus en ik bij een condoleantie na een begrafenis een vrouw die ook Jehovah's Getuige is geweest. Mijn zus –die al meer dan veertig jaar in Canada woont- was in deze periode juist in Nederland. Op een gegeven moment zei deze vrouw tegen ons: 'Ik heb bij jullie moeder in de gevangenis gezeten. Als ik had geweten waar jullie woonden, had ik wel contact met jullie opgenomen.' Wij stonden perplex van deze informatie. Daarbij kwam dat deze vrouw ons adres gemakkelijk had kunnen achterhalen. Zij realiseerde zich kennelijk niet dat dit voor ons heel schokkend was om te horen. Ik wist dat zij getakend had en dat zei ik haar toen opeens: 'Jij hebt getekend. Had mijn moeder dat maar gedaan, dan was ik niet zo alleen geweest.' Daar zei ze niet zoveel op. Ze gaf me haar telefoonnummer voor het geval ik een keer met haar over mijn moeder zou willen praten. Dat heb ik nooit gedaan. Ik dacht: laat het nou maar, het is meer dan vijftig jaar geleden. Ik wou het laten rusten.

Ik heb mijn man leren kennen bij de familie waar ik in huis was. Hij was bevriend met een van de zoons van mijn tante. Het heeft echt wel een poosje geduurd eer ik mij gelukkig met hem voelde en eer ik vertrouwen in hem stelde. Ik kon namelijk met niemand praten over wat er in de oorlog was gebeurd. Ik ging dan helemaal trillen, dat was afschuwelijk. Ook was ik constant in tranen. Daar heb ik nu medicijnen voor. Daardoor is alles wat gedempt en raakt alles me niet meer zo. Ook ben ik drie jaar lang in behandeling geweest bij Centrum '45 in Oegstgeest. Een tijdlang was ik zeer depressief. Ook nog toen de kinderen jong waren. Ik had op dat moment geen reden om depressief te zijn; ik had een goede man en schatten van kinderen. Het had allemaal met mijn jeugd te maken. Het heeft echt een poos geduurd eer ik daarover kon praten.

Ik voelde me wel vrij, toen ik trouwde. Eindelijk was dat zwerven het ene adres naar het andere voorbij. Maar er blijft toch altijd een soort boosheid in mij, een soort onvrede. Het ligt ook aan mezelf, vind ik.

Op het moment staan allerlei groepen oorlogsgetroffenen in de publiciteit. Ook wordt geld verdeeld onder de oorlogsslachtoffers of hun nabestaanden. Over Jehovah's getuigen hoor je niets. Toch hebben zij ook veel meegemaakt. Je kunt leed niet met elkaar vergelijken, maar het komt toch ongeveer op hetzelfde neer. Uit onvrede heb ik er behoefte aan gekregen, erkend te worden. Voor iemand die zo verlegen is en zoveel angsten kent als ik, ben ik toen voor mijn doen zeer actief geworden. Ik ben op zoek gegaan naar lotgenoten en heb allerlei instanties gebeld. Zonder resultaat. Toen kreeg ik het advies om iemand op te bellen die in de Tweede Kamer zit. Daar kon ik voor een gesprek naartoe. Een half uur. Mijn man heeft het voor mij geregeld. Dat gesprek heeft plaatsgevonden en daarna is iemand van Stichting Burger-Oorlogsgetroffenen bij mij op bezoek geweest. Die wou wel iets voor mij organiseren. Samenmet hem heb ik toen een

oproep geplaatst in diverse bladen. Er zijn een paar reacties op gekomen, maar de groep mensen die met hetzelfde probleem zit als ik, is erg klein. Ik heb het over kinderen van Jehovah's Getuigen die in de oorlog weggevoerd zijn en niet zijn teruggekomen. Die kinderen hebben zelf dat geloof niet. Ik was pas twaalf toen mijn ouders werden opgepakt en ben nooit Jehovah's Getuige geworden. Door niemand word je dan opgevangen. Als je niet bij dat geloof hoort, tel je niet mee. Dan besta je niet meer. Wij zijn als familie nog maar met een klein clubje. Er zijn ook geen Jehovah's getuigen in onze familie meer over.

Meer informatie on Jehovah's Getuigen

www.centrum45.nl/nieuws/nieuws1.htm

www.verzet.org/index.php/content/view/575/38/

www.verzet.org/content/view/239/34/